

УДК 338.447/335.45.02

Васильчак С.В., д.е.н., професор¹, **Жидяк О.Р.**, к.е.н., докторант²©¹Львівський державний університет внутрішніх справ²Науково-дослідний фінансовий інститут ДННУ “Академія фінансового управління” Міністерства фінансів України

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АГРАРНУ СФЕРУ

У статті подано концепцію інноваційного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери на основі створення рекреаційного кластеру. Визначено механізм взаємодії інноваційних маркетингових інструментів (аутсортинг, франчайзинг, бенчмаркінг) на їх розвиток та підвищення конкурентоспроможності. Узагальнено методичні підходи до формування економічної підтримки спеціалізованих підприємств рекреаційного бізнесу із визначенням стратегічної мети, та їх впливу на розвиток аграрної сфери.

Ключові слова: концепція, інноваційний розвиток, спеціалізовані підприємства, рекреаційна сфера, механізм, маркетингові інструменти, кластер, аграрна сфера.

Постановка проблеми. В сучасному глобалізаційному середовищі, коли великий взаємовплив культур одна на одну, зростання кількості соціальних процесів, де суспільство орієнтоване у великих масштабах на споживання, частка рекреаційної сфери у економіці кожної країни щороку зростає. Продемонструвавши безпрецедентний зліт, рекреаційна індустрія стає “феноменом ХХІ століття”. Для соціально - економічного розвитку України рекреаційний бізнес набуває стратегічно важливого значення, зокрема для аграрної сфери, забезпечуючи тим самим становлення та її розвиток, оскільки дає можливість розвитку ринкових відносин та міжнародного співробітництва, формування іміджу країни на світовому ринку товарів та послуг.

Світові економічні процеси, що знаходять свій вплив на економіку кожної країни та впливають на динамічність процесів розвитку майже усіх галузей національної економіки, не оминули рекреаційну індустрію, обумовлюючи необхідність ґрунтовного вивчення кожної складової, що забезпечить стійкість процесу адаптації спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери до змінних умов ведення бізнесу.

Аналіз останніх публікацій. На сучасному етапі розвитку науки про підприємництво приділяється багато уваги як теоретичним проблемам розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, так і практичним

аспектам його функціонування. Проблеми та особливості розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, класифікацію їх форм і видів, організацію діяльності у ринкових умовах, висвітлювали у наукових працях такі вітчизняні і зарубіжні учені, як І.Бочан, З.Варналій, О.Волков, Л.Воротіна, М.Долішній, Я.Жаліло, О.Лібанова, Д.Ляпіна, А.Мазаракі, М.Малахова, С.Мельниченко, Г.Михайліченко, В.Новікова, Л.Ткачук.

Проте багато аспектів розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери залишаються недослідженими, зокрема вплив інновацій на їх розвиток, питання підвищення їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, вплив їх розвитку на аграрну сферу. Дані питання та інші, потребують відповідних наукових досліджень, що й обумовило актуальність обраної теми.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегії та механізмів інноваційного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії та вплив їх на аграрну сферу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне значення у розвитку економіки країни має аграрна сфера. Це перш за все розвиток села та аграрного виробництва, що безпосередньо впливає як на розмір ВВП так і на продовольчу та економічну безпеку країни. Одним із важливих факторів впливу на розвиток аграрної сфери є діяльність спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії. Умови ведення бізнесу в середовищі рекреаційної індустрії характеризуються загостренням конкурентної боротьби серед суб'єктів підприємницької діяльності. Особливо це чітко проявляється серед суб'єктів спеціалізованих підприємств. Характерною рисою, що виділятиме успішне мале спеціалізоване підприємство, є інтенсивність використання у своїй діяльності інноваційної активності. Оскільки рекреаційна сфера характеризується схильністю до інноваційних процесів, які набувають більш динамічного розвитку і широкого розповсюдження, ніж інновації в суспільстві в цілому, спеціалізоване підприємство рекреаційної індустрії зумовлює розвиток інноваційної стратегії підприємства за таким основними напрямками: інновації в структурі системи правління підприємства; маркетингові інновації; продуктові інновації та організаційні нововведення.

Аналіз діяльності спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії проведений на основі Івано-Франківської області. Дані таблиці 1 показують достатньо велику чисельність функціонування таких спеціалізованих підприємств в економіці даної області, яка за досліджуваний період зростає. Якщо у 2006 році частка спеціалізованих підприємств у загальній кількості підприємств по регіоні становила 94,7 %, то у 2012 році ця частка вже становить 96,7 %. Простежується і високий рівень зайнятості на спеціалізованих підприємствах, як показують дані кожен 40 мешканець із ста Івано-Франківської області здійснює свою діяльність на спеціалізованих підприємствах.

Таблиця 1

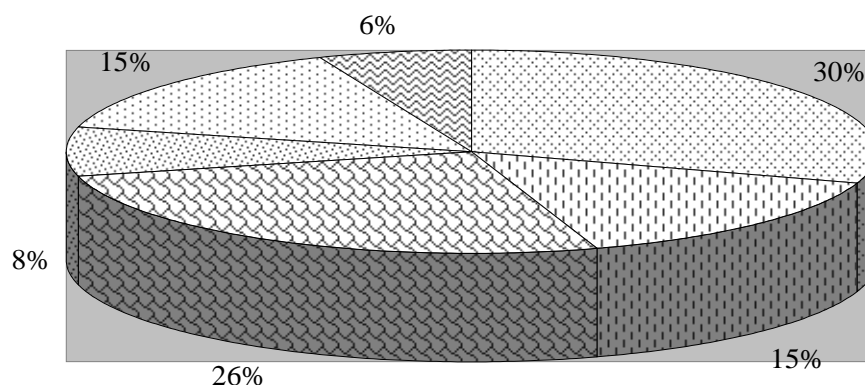
**Питома вага чисельності розвитку спеціалізованих підприємств
Івано-Франківської області за 2006-2012 роки, %**

Рік	Частка спеціалізованих підприємств у загальній кількості підприємств по Україні	Частка спеціалізованих підприємств у загальній кількості підприємств по регіоні	Частка зайнятих на спеціалізованих підприємствах у загальній кількості зайнятих на підприємствах по Україні	Частка зайнятих на спеціалізованих підприємствах у загальній кількості зайнятих на підприємствах по регіону
2006	2,4	94,7	2,0	34,7
2007	2,3	95,1	1,9	35,1
2008	2,3	94,5	1,9	35,3
2009	2,3	95,6	1,9	39,2
2010	2,3	95,1	1,9	40,5
2012	2,4	96,7	1,9	41,6

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України.

Для розвитку спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії Івано-Франківської області важливу роль відіграють регіональні особливості, зокрема фактори привабливості регіону для туристів. Наприклад, традиції населення області, місцева кухня, екологічність території та місцевий колорит (рис. 1) позитивно впливають на збільшення потоку туристів, прибутковості таких підприємств, їх розвиток та конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість.

Оцінку розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії Івано-Франківської області розглянемо на основі величини туристичних потоків за період 2007-2011 років (табл. 2). Аналіз даних таблиці нижче показує, що кількість обслугованих туристів туристичними підприємствами у 2008 році порівняно до 2007 роком зменшилась на 53,1 %, у 2009 порівняно з 2008 роком на 14,1 %. Кризовим роком для туристичної індустрії став 2010 рік, оскільки кількість обслуговуваних туристів зменшилась на 89,6 %. Даний показник знизився завдяки різкому скороченню кількості внутрішніх туристів з 501040 осіб до 40296 осіб, у відсотковому відношенні це зменшення становить 92,0 %. Цікавою є тенденція зростання та зменшення кількості екскурсантів Івано-Франківської області. За аналізований період відбуваються коливання даного показника, як в сторону зменшення так і в сторону збільшення. Наприклад якщо брати для порівняння 2008 рік і 2007 рік, то їх кількість зросла у 2008 році на 8,9 %, тоді як у 2009 році порівняно з 2008 роком їх кількість знизилась на 8,1 %.

☐ Традиції, звичаї	☐ Місцева кухня	☑ Місцевий колорит
☑ Музеї	☑ Екологічність територій	☑ Інші фактори

Рис.1. Фактори привабливості регіону для туристів, %

Джерело: результати дослідження авторів.

У 2010 році знову простежується зростання кількості екскурсантів на 23,9 % порівняно з 2009 роком, проте у 2011 році порівняно з 2010 роком їх кількість знову знижується на 47,0 %.

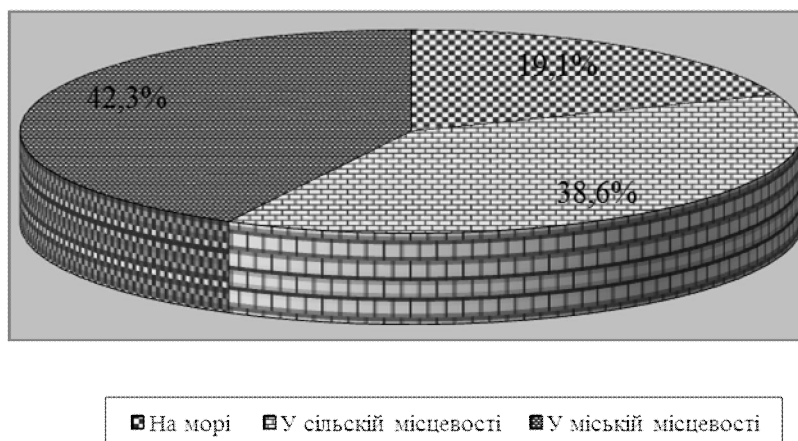
Таблиця 2

Динаміка обсягу темпів зміни туристичних потоків Івано-Франківської області за період 2007-2011 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість обслугованих туристів, осіб	1268923	595031	511397	53333	60448
ланцюгові темпи зміни, %	-	46,9	85,9	10,4	113,3
у тому числі іноземні туристи, осіб	1072	1739	2222	4528	3428
ланцюгові темпи зміни, %	-	162,2	127,7	203,7	75,7
громадяни України, що виїжджали за кордон, осіб	8752	9719	8135	8509	9092
ланцюгові темпи зміни, %	-	111,1	83,7	104,6	106,9
внутрішні туристи, осіб	1259099	583573	501040	40296	47928
ланцюгові темпи зміни, %	-	46,3	85,6	8,0	118,9
кількість екскурсантів, осіб	521671	567972	521716	646465	342704
ланцюгові темпи зміни, %	-	108,9	91,9	123,9	53,0

Джерело: розрахунки авторів.

Альтернативним та потужним джерелом для розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії досліджуваного регіону є сільський туризм, який відрізняє дуже висока природна гостинність, що не може надати жоден інший вид туризму. Результати проведеного опитування респондентів - споживачів послуг сільського туризму Івано-Франківської області підтверджують, що серед усіх опитаних респондентів перевагу відпочинку у сільській місцевості надають 38,6% (рис. 2).

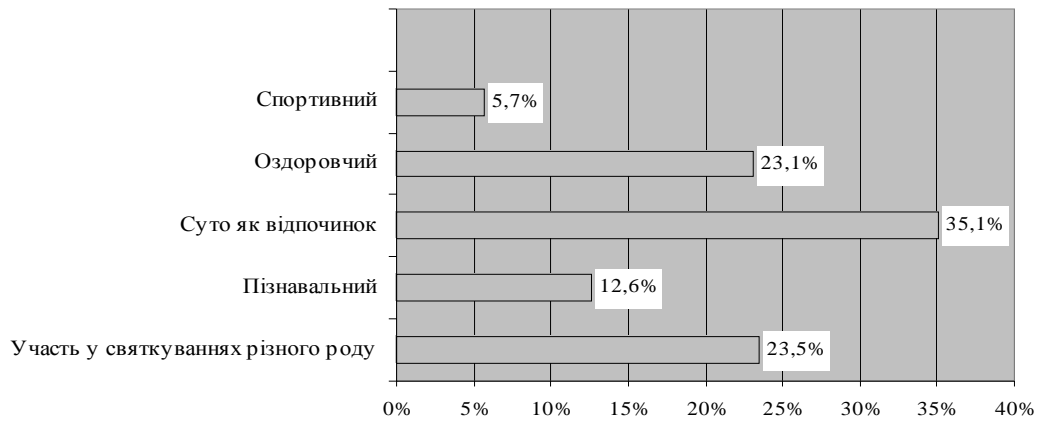

Рис.2. Напрями відпочинку, яким віддають перевагу жителі Івано-Франківської області, %

Джерело: результати дослідження авторів.

Що до цілей відпочинку, яким опитувані нами респонденти віддають перевагу під час подорожі у сільську місцевість подані на рисунку 3. Найбільший відсоток серед опитаних респондентів, а саме 35,1% розглядають сільський туризм суто як відпочинок. На другову місці серед перерахованих цілей є участь споживачів у святкуванні різного роду свят, участь у національних обрядах, виставках, ярмарках. Третє місце серед цілей подорожі у сільську місцевість із значенням у 23,1% віддають перевагу споживачі, які мають на меті покращити своє здоров'я.

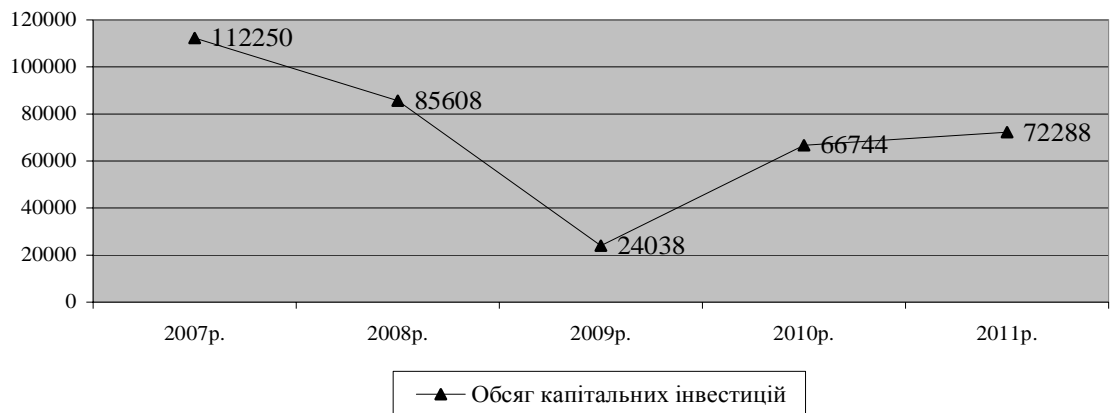
Проте функціонування та розвиток рекреаційної індустрії забезпечується на основі розміру капітальних вкладень. Дані, відображені на рисунку 4, характеризують недостатньо сприятливу інвестиційну політику для спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії. Так у 2007 році обсяг капітальних інвестицій становив 112250 тис. грн., тоді як у 2008 році 85608 тис. грн., що на 23,7% менше порівняно з 2007 роком. Найменшу суму капітальних інвестицій дана галузь отримала у 2009 році – 24038 тис.грн., що на 61570 тис. грн. менше порівняно з 2008 роком.

Рис. 3. Цілі респондентів під час відпочинку у сільській місцевості, %

Джерело: результати дослідження авторів.

Даний період є найбільш важкий для спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії, адже це пік періоду фінансової кризи. Проте 2010 та 2011 роки характеризується уже значним зростанням обсягу капітальних інвестицій для спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії. Так у 2010 році даний обсяг зріс при порівняно з 2009 роком у 2,8 раза, а у 2011 році порівняно з 2010 роком на 1,1 раза.

Рис. 4. Обсяг капітальних інвестицій в спеціалізовані підприємства рекреаційної індустрії Івано-Франківської області за період 2007-2011 років, тис. грн.

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України.

В сучасних умовах, де працює спеціалізоване підприємство рекреаційної індустрії, посилюється конкурентна боротьба і дедалі жорсткішими стають вимоги щодо якості послуг, зростає необхідність у пошуку нових ефективних методів його розвитку, які б дали змогу закріпити конкурентні переваги на ринку і забезпечити виконання своєї місії на ньому. Одним із таких методів є інструменти маркетингу а саме бенчмаркінг, аутсортинг, франчайзинг.

Найбільш ефективним інструментом маркетингу в діяльності підприємств рекреаційної індустрії виступає франчайзинг, адже він дає можливість, щоб підприємець відразу міг одержати готовий бренд, технологію спілкування з клієнтами і технологію надання послуг. На ринку рекреаційної індустрії франчайзинг представляють певні категорії учасників: клієнти, туристичні фірми, туроператори, курорти, готельне господарство.

Провідну роль в розвитку спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії відіграє ще один потужний елемент, що забезпечує достатньо високий ефект організації діяльності - рекреаційний кластер. Рекреаційний кластер – це, в першу чергу, спільнота різних підприємств і організацій на певній території, що по напряму або опосередковано пов'язані із наданням туристичних послуг. Структура кластерів на ринку індустрії рекреації прив'язується до трьох основних складових: основний, додатковий та допоміжний сектор. Це дозволить зберегти існуючий рекреаційний потенціал, забезпечити нарощення додаткового завдяки таким складовим, як збільшення промоційних компаній, інвестиційних ресурсів, підвищення рівня кваліфікації працівників рекреаційної галузі, що здійснюють свою господарську діяльність на даній території, зростання стабільних прибутків, налагодження партнерських взаємовідносин з іноземними партнерами.

Для регіонального розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії перевага кластерного підходу полягає у тому, що вони отримують змогу більш впевненіше відстоювати свої інтереси, приймати участь у різного роду проектах, в тому числі інвестиційних. Забезпечується кластерний підхід для розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери на основі двох складових. Перша складова передбачає механізм формування рекреаційного кластеру, який побудований на тому, що формується група на основі ініціативних структур, якими є різного роду спеціалісти, в тому числі, які мають досвід з організації рекреаційного кластеру. Не менш важливою, а навпаки достатньо вагомою другою складовою при побудові кластеру є офіційне визнання його, як структурної одиниці зі сторони державної влади.

Пропонується наступна логічна схема структури рекреаційного кластеру на ринку туристичних послуг Івано-Франківської області (рис. 5).

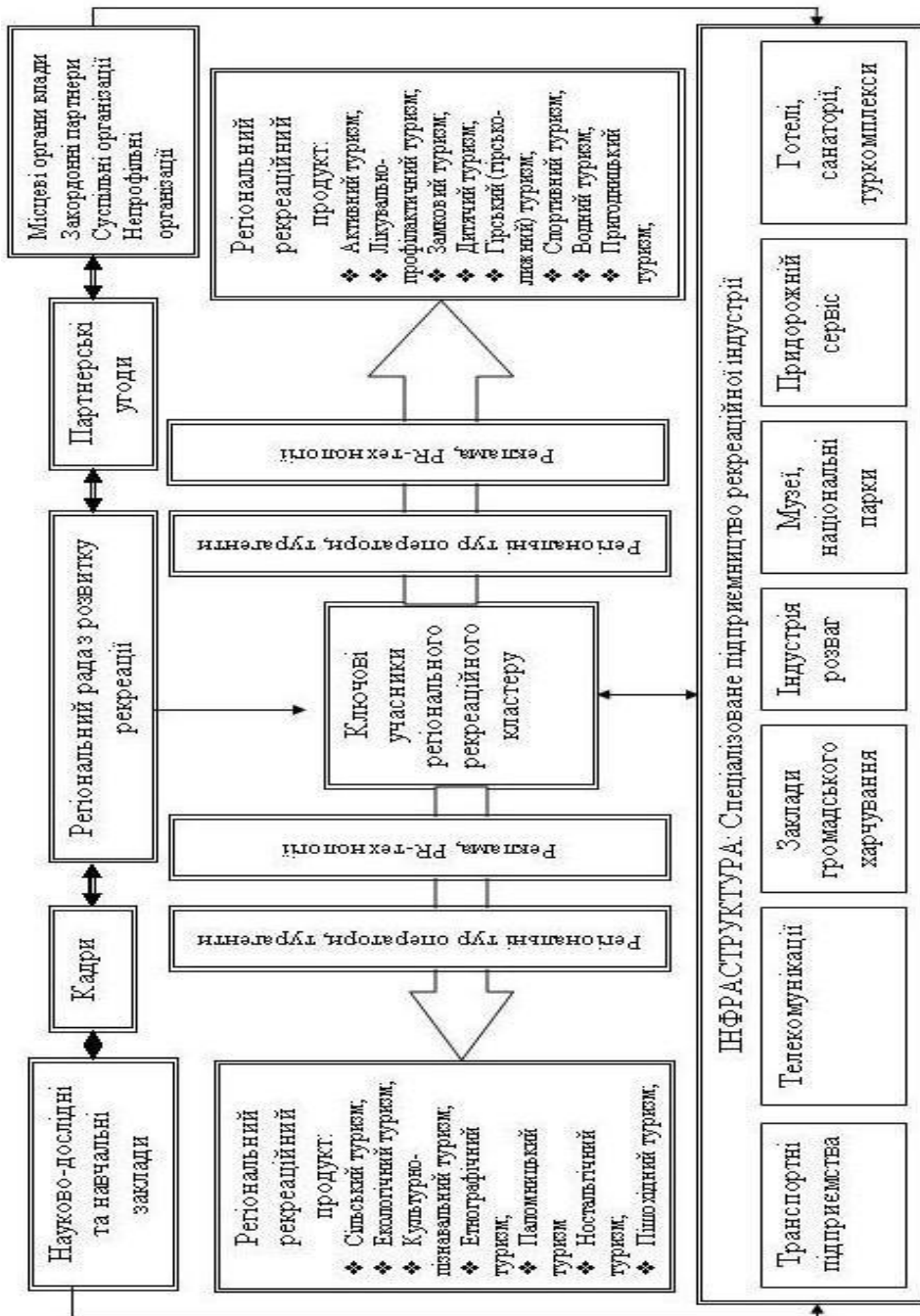

Рис. 5. Структура рекреаційного кластеру на ринку туристичних послуг Івано-Франківської області

Джерело: розробка авторів.

Головною ідеєю створення такого рекреаційного кластера є найбільш ефективна взаємодія трьох складових системи господарювання «влада – мале підприємництво (бізнес) – наука».

Як уже згадувалось, поведінка споживача на ринку рекреаційної індустрії знаходиться під впливом різного роду факторів, що визначають стан розвитку суб'єктів даного ринку. Для з'ясування мети та поведінки споживача в майбутньому було проведене анкетне опитування, яке дає можливість визначити та спрогнозувати розвиток спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії Івано-Франківської області. Відповідно до мети поїздки, згідно з офіційними статистичними даними Івано-Франківську область у 2011 році відвідало: з метою службової поїздки – 3,5 %, з метою відпочинку та дозвілля – 37 %, з метою лікування – 6,1 %, з метою отримання послуг спортивно туризму – 52 %, з метою отримання інших видів послуг – 1,4 %.

Дослідженням доведено, що інноваційні процеси, інноваційні продукти, інноваційні впровадження є основою для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності спеціалізованого підприємства рекреаційної сфери, забезпечуючи йому тим самим сталий розвиток, де основними маркетинговими інструментами є бенчмаркінг, аутсортинг, франчайзинг. Значну роль в інноваційному розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії досліджуваного регіону відіграє сільський туризм, який необхідно розвивати і надалі.

Висновок. На основі проведеного дослідження виокремлено регіональні особливості Івано-Франківської області, які позитивно впливають на діяльність спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії, як фактора економічного розвитку аграрної сфери. Оцінка розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційного бізнесу показує його нерівномірність та залежність від кризового періоду.

Помітну роль в інноваційному розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії досліджуваного регіону відіграє сільський туризм, який необхідно розвивати і надалі.

Проте на функціонування та розвиток рекреаційної сфери впливає і фінансування, зокрема інвестиції. Тому поліпшення інвестиційної привабливості спеціалізованих підприємств рекреаційного бізнесу має важливе значення. Важливим для цього в організаційних нововведеннях є створення рекреаційного кластеру. Завдяки побудові рекреаційного кластеру можуть бути реалізовані основні стратегічні пріоритети регіону, щодо перетворення його на потужний об'єкт рекреаційної індустрії та покращення і забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва та аграрної сфери в цілому.

Література

1. Азарян О.М. Туристичний маркетинг : можливості та пріоритетні напрями розвитку : монографія / [О.М. Азарян ... [та ін.] : Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 183 с.
- 2 Аналітична довідка управління статистики в Івано-Франківській області ”Величина туристичних потоків”.
3. Аналітична довідка управління статистики в Івано-Франківській області “Кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами та видами економічної діяльності”.
- 4 Бомба М.Я. Комплексний підхід у дослідженні туристичного потенціалу територіальних одиниць та шляхи активізації туристичного бізнесу в регіоні / М.Я. Бомба // Вісник Львівського інституту економіки і туризму ; М-во осв. і науки України, Львівський інститут економіки і туризму; (редкол.: І.О.Бочан та ін.). – Львів: Априорі, 2007. – № 3. – С.70-75.
5. Лояк Л . Регіональний рекреаційно – туристичний потенціал як об’єкт дослідження і управління / Л. Лояк // Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник. – Переяслав – Хмельницький: ПП «СКД», 2008. – С. 231 – 234.

Summary

Vasylychak S.V., d.e.n., professor¹, Zjidyak O.R., Ph.D.²

¹Lviv State University of Internal Affairs

²Scientific Financial Institute

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE SPECIALIZED ENTERPRISES OF REKREACIYNOY INDUSTRY AND THEIR INFLUENCE IS ON AGRARIAN SPHERE

In the article conception innovative development of the specialized enterprises in recreation sphere is given on the basis of cluster creation. Certainly mechanism co-operation of innovative marketings instruments (outsourcing, franchayzing, benchmarking) on their development and increase of competitiveness. Generalized methodical approaches are to forming of economic support of the specialized enterprises of recreation business with determination of strategic purpose, and to their influence on development of agrarian sphere.

Key words: *conception, innovative development, specialized enterprises, recreation sphere, mechanism, marketings instruments, cluster, agrarian sphere.*

Рецензент – д.е.н., професор Пунько Б.М.